

Wołodymyr Motornyj, Ała Tatarenko

Польська поетична сторінка літературного Львова 90-х років ХХ ст.

Acta Polono-Ruthenica 6, 369-376

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wołodymyr Motornyj, Ała Tatarenko
(Ukraina, Lwów)

Польська поетична сторінка літературного Львова 90-х років XX ст.

Знайомство з творчістю польських поетів, котрі нині проживають в Україні і зокрема у Львові, дозволяє стверджувати, що їхній поетичний доробок – це не лише жива галузь могутнього дерева польської літератури, а й одночасно складова українського літературного руху, що це не лише своєрідний пласт сучасної польської літератури, тісно пов'язаний з її національним характером, а й поезія, яка живиться загально-європейськими традиціями. Ці особливості польської поезії в Україні простежуються у багатьох творах, які були опубліковані, зокрема, львівським видавництвом *Каменяр*.¹

Наша розвідка є спробою стисло охарактеризувати деякі особливості творчого набутку львівських поетів, котрі пишуть польською мовою і репрезентують поважну групу літераторів-поляків, які живуть у різних містах України (Львові, Житомирі, Києві, Кам'янці-Подільському та ін.), творчість яких є яскравою сторінкою українсько-польських літературних взаємин сьогодення.

Польська література в Україні і особливо на львівських теренах має свою давню історію, пов'язану і з перебуванням багатьох польських авторів на цих землях, і з їх творчим доробком, і з їх стосунками з українськими письменниками, і з їх інтересом до українського народу, його культури та історії. Очевидно є ще не мало фактів, котрі свідчать про плідні взаємини української та польської літератури і про які останнім часом з'явилися цікаві публікації.²

¹ E. Gołybard, *Teżknota radości*, Lwów 1995; K. Angielska, *Jesienny nokturn*, Lwów 1998; N. Otko, *Jestem...*, Lwów 1997, tenże, *Mitogramy: suita lwowska*, Lwów 1999 та ін.

² Порівн., напр.: *W kręgu kultury ukraińskiej*, Olsztyn 1995; W. Wasylenko, *Ukraińskim tropem polskich pisarzy XIX–XX wieku*, Poznań 1999; *Культурне*

Ми лише нагадуємо деякі факти, котрі не лише були свідченням співдружності двох слов'янських літератур, а заклали фундамент і живлять сьогодні польськомовну літературу на Україні.

Розлогі, багатогранні й різнобічні українсько-польські літературні взаємини віддавна були характерними для Львова. Ще у XVI ст. відомий польський поет-гуманіст С. Ф. Кльонович – автор славнозвісної поеми *Роксоланія* (1584) – назвав благодатну українську землю рідною і змалював повнозвучним латинським гекзаметром Львів і Київ. Чудовий фрагмент поеми, в якому С. Ф. Кльонович оспівує Львів, де живуть і співіснують різні етноси, Іван Франко у 1896 р. переклав на українську мову, а у 1987 р. професор Львівського національного університету ім. І. Франка здійснив українською мовою переклад повного тексту поеми.

Барокова література в Україні (в т.ч. і у Львові) збагачувала свій художній арсенал зокрема і за посередництвом польської літератури, що відчутно у творчості М. Смотрицького, П. Могили та ін. Це був один з каналів проникнення в українське письменство художніх надбань західноєвропейської літератури. Цьому сприяло зокрема знання польської мови українськими діячами культури. За свідченням чеського етнографа Ф. Ржегоржа, її викладали, наприклад, у львівських братських школах, що, безперечно, сприяло розвитку українсько-польських культурних взаємин на цих теренах.

У першій половині XIX ст. українсько-польські літературні контакти розвивалися у Львові під впливом діяльності „Руської трійці”. В другій половині XIX – на початку XX ст. значну роль в українсько-польських літературних взаєминах відіграв Іван Франко та його однодумці. І. Франко не лише сам писав окремі твори польською мовою, співробітничав у польській пресі, а й мав дружні стосунки з видатними представниками польської літератури (наприклад, з Е. Ожешко, Я. Каспровичем та іншими). Свої окремі дослідження визначний український фольклорист В. Гнатюк, соратник І. Франка, також писав польською мовою. Плідні львівські „сторінки” у житті та творчості знаходимо у Б. Залеського, С. Гошинського, О. Фредра, М. Конопницької, Г. Запольської, а пізніше у Л. Стаффа, Л. Кручковського, С. Лема, З. Герберта та багатьох інших видатних польських письменників.

Спогади сучасників донесли до нас свідчення про дружні зносини І. Франка та Я. Каспровича, В. Стефаника та С. Пшибишевського тощо.

Український науковець і поет Б.Лепкий перекладав польською мовою твори Т. Шевченка, а С. Твердохліб – поезію представників „Молодої Музи” та О. Олеса, С. Масляк – польську поезію і лібрето опер польських композиторів. Подібних прикладів „зустрічі культур” на львівській землі у 20-30-ті рр. можна було б навести немало – всі вони свідчення того, що українські літератори знали, шанували і користувалися польською мовою у своїй творчості.

Естафета взаємозв’язків плідно продовжувалася у повоєнні роки. Один із важливих проектів у цьому плані – видання львівським видавництвом *Каменяр* творів польських поетів українською та польською мовами. Протягом останніх років вийшли двомовні збірки поезій А. Міцкевича, Ю. Словацького, А. Бурси, Ю. Лободовського, Т. Ружевича, Ч. Мілоша та інших. В руслі цього проекту побачили світ книги поезій львівських авторів, які пишуть польською мовою, на творах яких ми і хотіли б зупинитися.

Звичайно, кілька томиків віршів, що з’явилися у видавництві, не можуть охопити усе розмаїття поетичних голосів польськомовної літератури на Україні. Про те, що таких голосів є набагато більше, свідчить, наприклад, антологія *Де ти, Вітчизно... (Gdzie jesteś, Ojczyzno...: Antologia wierszy współczesnych poetów polskich zamieszkałych na Ukrainie, Warszawa 1996)*, у якій зібрано поетичні твори п’ятнадцяти авторів з різних міст України, поетів, яких попри різниці у віці, поетичних темпераментах, розумінні поезії єднає зв’язок із традицією предків. Як зауважує М. Гжешак, в цих віршах є „любов, віра та певність. Певність, що хтось, загублений у безкраях простору та пейзажу, приречений на зовнішню анонімність... має, однак, точку опори: Вітчизну, якою є мова”.³

До цієї антології увійшли твори поетів різних поколінь, різного життєвого і творчого досвіду; серед них і початківці, і автори поетичних збірок, деякі з яких побачили світ у львівському видавництві *Каменяр*. Це, наприклад, Ярослав Павлюк (*Zwracam się do pamięci*, Львів 1996), Кристина Ангельська (*Jesienny nokturn*, Львів 1998). Продемонструвала антологія також факт, що в одній книзі важко охопити це багате літературне явище. Так, в ній ми не знайдемо творів цікавого київського поета Євгеніуша Голибарда, ані творів львів’янки Наталі Отко, поетичні добірки котрих знайомі читачеві завдяки виданням *Каменяра*.⁴ Вже цей

³ M. Grześczak, *Kiosk. Warszawa Centralna. Okęcie. Wybiórki* (8), „Twórczość”, 1997, nr 11, s. 130.

⁴ E. Gołybard, *Tęsknota radości*, Львів 1995.

факт доводить, що польськокомовна поезія на Україні – явище багатогранне, і спільні зусилля видавців України та Польщі є запорукою успіху у його якомога повноціннішому висвітленні.

З-поміж видань поезії, створеної на Україні, видань різних за обсягом і художніми домінантами, ми, обмежені рамками статті, вирішили детальніше зупинитися на творчості молодшої поетеси Наталі Отко, яка, на нашу думку, є гідним репрезентантом польської поезії на Україні. Про те, що цей вибір не є випадковим, свідчить і факт видання *Каменярем* двох збірок її творів (*Jestem... Wiersze*, Львів 1997; *Mitogramy: suita lwowska*, Львів 1999), а також друге видання *Мимограм*, здійснене у Вроцлаві 2000 року. Н.Отко вже декілька років гідно презентує поезію львівських поляків на різноманітних фестивалях та літературних конкурсах як у Польщі, так і на Україні. Багатократна лауреатка конкурсу ім.К.Вержинського, вона отримала I премію на УІ конкурсі (Львів-1998), здобула другу нагороду на Міжнародному конкурсі поезії фундації „Молода Полонія” (Варшава, 1997), зайняла I місце на XVIII Міжнародному полонійному конкурсі поезії (Венгліани, 1999).

Перша збірка поезій Наталі Отко носить на позір просту, але багату значеннями і підтекстом назву *Я є...* (*Jestem...*) Вже в титулі проглядає вміння авторки непретензійно і водночас глибоко, без зайвої риторики і галасливих слів говорити про те, що її хвилює: про особисте й загальнолюдське. Збірка є і першим знайомством із читачем (назва є ніби початком представлення), і одночасно ствердженням факту, що на львівському поетичному небі з’явилася нова зірочка, поки що незнана, але вже присутня. Ким же вона є, Наталя Отко з першої збірки?

Один з перших рецензентів збірки, М. Гжешак, одразу звернув увагу на те, що авторка пише „добрі вірші і прекрасну поетичну прозу”.⁵ Поетичність її творів полягає не стільки у вправному використанні рими та ритму, відшліфованій поетичній техніці, скільки у по-справжньому ліричному баченні світу і вмінні передати поетичний настрій читачеві. Збірка складається із кількох циклів, кожний з яких відкриває нам нову сторінку у ліричній біографії поетеси, покликаний внести свій важливий штрих до її духовного портрету. Цикл *Jestem...* є широким, невігаданою і разом із тим поетично-вишуканою розповіддю про ліричну героїню: про її радість і смуток, про її роздуми та мрії, про дитинство і перший юний екзистенційний сум. Вірші Н. Отко мають смак автентичності, котрий неможливо фальсифікувати. Молодече захоплення світом, його щоденним

⁵ M. Grześczak, *Kiosk*, s. 131.

відкриттям полонить безпосередністю і поетичною невимушеністю. Однак, як і кожний, особливо молодий, поет, Н. Отко намагається надати своїм відчуттям та переживанням універсального виміру. Вона пише про вічність, про всевіт, про невловимі порухи душі, картини природи, що народжують безпричинний сум:

Skąd bierze się odczucie,
że wszystko co być miało
już się spełniło?⁶

І можна було б легенько відмахнутися, мовляв, всі молоді поети пишуть про вічні теми, якби не відчуття справжності цієї поезії. Відчуття це зароджується вже на початку вірша, коли поетеса кількома штрихами малює пейзаж, що навів на настрої тихої резигнації: місяць – прозорий льодяник хмар, віття дерев – віяло у невидимій руці ... У вірші Н. Отко переплелися майже дитяча близькість до всевіту із юнацьким відчуттям його таємничості й незбагненності. І тому немає штучності у питанні, що як окремих вірш могло б нагадати настрої японської (і не тільки японської) рефлексійної поезії. Тому що воно – не списане, воно справжнє, таке реально-важливе для двадцятирічної людини. Свідома ризику „великих тем”, Н. Отко, не обминаючи їх, озброюється іронією, яка не раз вже рятувала поезію від пасток фальшивого пафосу. В одному короткому вірші вона вміє (а це правдива рідкість для поета-початківця) об'єднати кілька образів, кожний з яких є самостійним, на перший погляд самодостатнім, але тільки у зв'язку з іншими творить образ і настрої:

Na granatowym firmamencie
świt rysuje czarnym tuszem drzewa...
Pozwalam myślom leniwie płynąć –
naiwne, błahe, piękne, niecne;
ileż ich zwabił
ostatni kubek gorzkiej kawy!

Topię je w fusach i idę spać.⁷

„Розпізнати” культурний код цього вірша не так легко, та й хіба це є у ньому основним? Відчитується переплетіння літературних традицій, яке не переходить у наслідування певних вірців, а демонструє можливості нового творення на сучасному, навіть сьогоденному рівні. У віршах циклу *Jestem...* домінує імператив сучасності, яка перемагає типові для поетів старших поколінь ностальгічні настрої. І це відкриває нові перспективи,

⁶ N. Otka, *Jestem...*, s. 8.

⁷ Ibidem, s. 9.

що знаходяться поза засягом елегійних спогадів, в колі яких часто перебувають польські поети, що живуть на Україні.

Триумфом конкретного (назва рецензії Л. Енгелькінга на другу збірку поезій Н. Отко) є цикл *Пес та інші близькі* (*Pies i inni bliscy*), в якому молода поетка зазирає до близького, але загадкового світу тварин та птахів, її героями є пес Рекс, кіт Базилій, сорока, тигр із зоопарку – вони, власне, є героями віршів, а не об'єктами опису. Несподівані зауваги, влучні метафори, неординарна гострота поетичного погляду авторки роблять цей цикл одним з краших у збірці.

З огляду на тему нашої розвідки, особливо цікавим для дослідження є цикл *Моє місто* (*Moje miasto*). Вірші, об'єднані темою Львова, хоча їх усього чотири, дозволяють говорити про образ міста – фрагментарний, але неповторний і пізнаваний. Різні теми, різні настрої знайде читач у цих творах – від піднесено-урочистого (*Polska szkoła nr 10*) аж до фантазійно-іронічного (*Horror tramwajowy*). Але всі ці поетичні мініатюри об'єднує відчуття Міста (саме так, з великої літери, пише про Львів Н. Отко), його неповторності. Давня, прихована, забута, незауважувана краса проступає крізь рядки вірша *We Lwowie nocą*. Поетесі вдається вписати міський пейзаж у рамки пейзажу душі. Точніше, ці два пейзажі є нероздільними у поетичній картині, бо лірична героїня є часткою Львова. Відчуваючи дух Міста, а не просто зауважуючи його красу, вона вміє донести своє захоплення його неповторністю до читача.

Львів став інспірацією і головною темою другої збірки Наталі Отко *Мімограми: львівська сюїта* (*Mitogramy: suita lwowska*, Львів 1999). Підзаголовок сугерує зв'язок із музикою, а вступ (*Introdukcja*) заповідає мотиви та говорить про культурне підґрунтя шести поетичних творів, що складають основу *Мімограм*. Саме основу, бо крім поезій, читач знайде тут цікаві примітки, потрібні для кращого розуміння текстів, особливо якщо він не найкраще обізнаний з топографією та історією Львова, а також коментарі, що пояснюють алюзії, пов'язані з античною традицією.

Як зауважує польський поет, перекладач та літературознавець Л. Енгелькінг, „тісний зв'язок з конкретним лежить в самій концепції книжки, яку складають твори, інспіровані львівськими пам'ятками, як правило, якоюсь деталлю їхнього зовнішнього оформлення”.⁸ Однак це не просто віршований путівник по Львову; згадувана деталь служить лише приводом, вихідним пунктом для роздумів та поетичної фасцинації. Львів, описаний у *Мімограмах* – це „jednocześnie przedziwny Leopoldis, leżący nad

⁸ L. Engelking, *Tryumf konkretności*, „Nowe Książki”, 1999, nr 9, s. 45.

pogodnym Adriatykiem i nad wszystkimi Morzami – Jońskim i Egejskim także, jednoczącymi się w Morzu Śródziemnym, [...] skąd poczęły się wszystkie nasze mity, wierzenia, tradycje a więc i my sami”.⁹ Гадаємо, можна погодитися із думкою Адріани Шиманської: „Занурюючи нас у такий спосіб у атмосферу мультикультурного, поліфонічного явища, яким є мітичний, історичний та сучасний Львів, поетка веде нас таємничими завулками рідного міста, слідами статуй, що є кам’яними свідцтвами духовної тягlosti міту, до якого вписано минуле, сучасне і майбутнє неповторного у своїй красі Леополісу”.¹⁰

Ось вона зауважує на фасаді одного з будинків кентавра з лірою – атрибутом поетів. І відразу – запитання:

Centaur – z lirą!
Cóż za cudak?
[...]
Co opiewa Apolla wybraniec?¹¹

Запитання, дуже важливі для поета, відповідь на які дає багата уява, знання античної традиції, а також її відчуття як традиції живої. Тому кентавр Наталі Отко, згадуючи минуле, пізнає когось у львівському натовпі.

Сцена зустрічі воскреслого Ісуса із учнями, зображена на фасаді каплиці Кампіанів, надихає на написання вірша *Idący do Emaus*. В центрі ліричної картини опиняється зображений на барельєфі пес, що супроводжує учнів – з його очей, повних віри, Господь не зникав ніколи. Так євангельський сюжет висвітлюється у несподіваному, але посправжньому поетичному ракурсі.

Поетеса любить і уважно вивчає своє місто. Знає, де замість квітів в декоративних вазонах вміщені групи янголят, які не зів’яли за стільки століть від суму за небом, опікунками якого будинку є маленькі кам’яні сови, що уважно стежать за перехожими. Незвичний пам’ятник коню, що (теж незвично!) вміщений у вікні горища одного з колишніх львівських палаців, послужив інспірацією до написання справжнього гімну благородній тварині, гімну, що закінчується подякою скульптурові:

I rzeźbiarzowi dziękuję,
że dał ci spoczywać
w miejscu wysokim i pięknym.¹²

⁹ N. Otko, *Mitogramy, suita lwowska*, s. 4.

¹⁰ A. Szymańska, *Leopolis, miasto które jest*, „Odra”, 2000, nr 2, s. 109.

¹¹ N. Otko, *Mitogramy...*, s. 6.

В *Інтрадукції* є ще одна істотна координата, що дозволяє вірніше відчитати інтенції авторки. Це уривок з напису на полях давнього плану Львова: „Najwyższe wzniesienie ponad poziom Morza Adriatyckiego 368 m. Kartograficzne to stwierdzenie dyskretnie, jakby niechcący, odsłania prawdziwą, dwoistą naturę naszego, zdawałoby się, śródlądowego miasta”.¹³ Для Наталі Отко львівська культура є частиною культури середземноморської, тому привілейоване останнє місце у *Мімограмах* відведено віршу *Mare nostrum*. Поштовхом до написання цього вірша послужив факт, що колись, у крейдяному періоді мезозойської ери, на місці теперішнього Львова було море:

Czyżby ocalała Atlantyda?
Geografii z historią paradoks?
Miasto na dnie morskim!
Leopolis – zanurzony
w Morzu nie-ludzkich er,
Morzu – mitów kolebce...¹⁴

„Доісторичне море змінюється на *Mare Nostrum*, *Enthos Thalassa*, Середземне море, або швидше на море середземноморської культури, – пише Л. Енгелькінг. – Львів належить до цієї культури, про що переконливо свідчить його архітектура, повна алюзій до мітології Греції та Риму, і що засвідчують вірші молодого львівської поетки, також повні мітологічних алюзій, які трактують мітологію не як мертву пам'ятку, але як живу суть сучасного життя”.¹⁵

Розуміння багатонаціональної львівської культури як середземноморської, європейської культури з глибоким античним корінням характерне не тільки для *Мімограм* Н. Отко і не тільки для творчості цієї талановитої поетеси. Можливо, саме так і слід трактувати культурний феномен, ім'я якому – Львів. І свідченням цього є польська поетична сторінка літературного Львова 90-х.

¹² N. Otko, *Mitogramy...*, s. 13.

¹³ *Ibidem*, s. 4.

¹⁴ *Ibidem*, s. 17.

¹⁵ L. Engelking, *Tryumf konkretności*, s. 45.